

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عربی، زبان قرآن (۳)

رشته ادبیات و علوم انسانی

راهنمای معلم

پایه دوازدهم
دوره دوم متوسطه

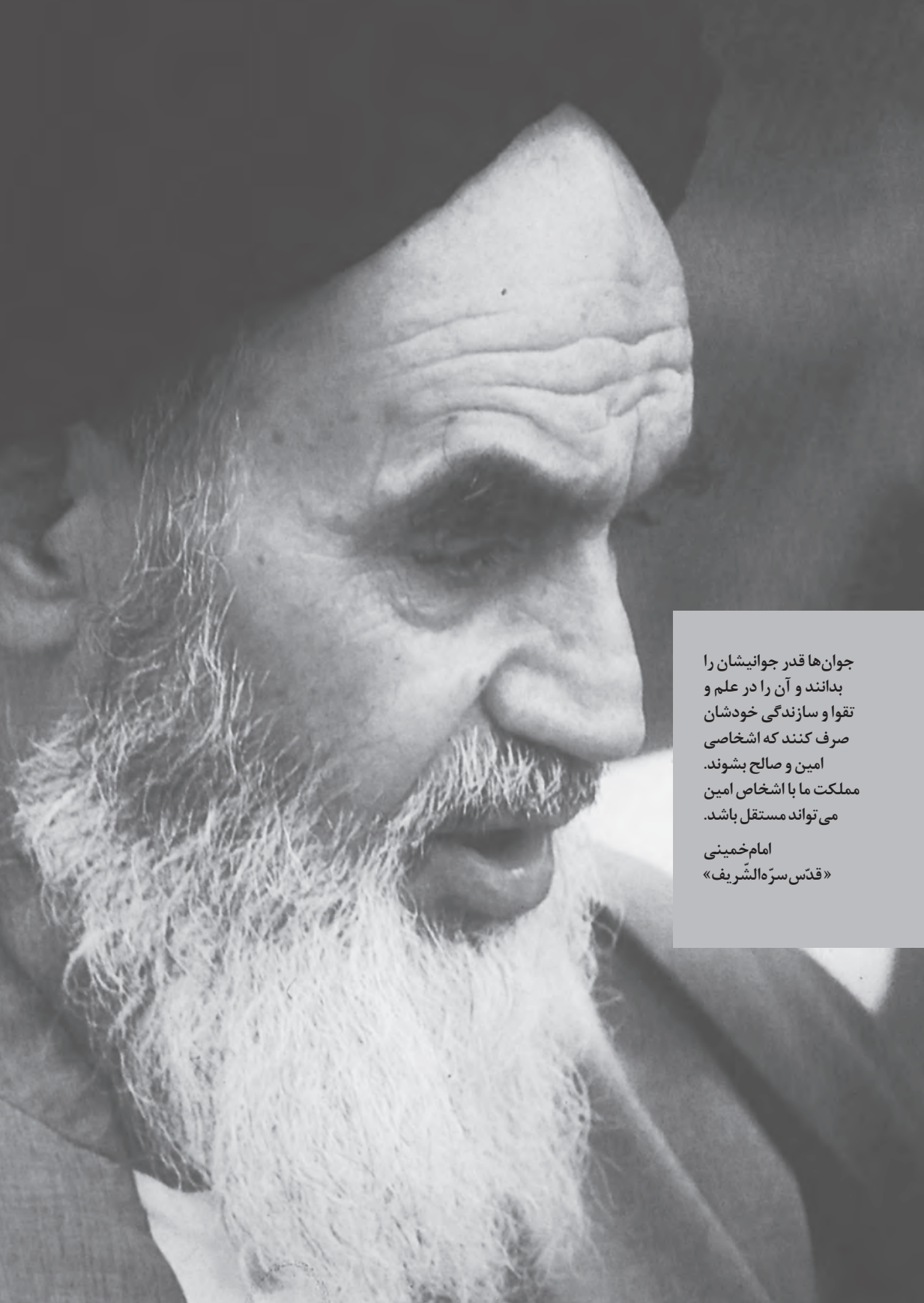
وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

- نام کتاب: راهنمای معلم عربی، زبان قرآن (۳) - پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه - ۱۳۳۸
- پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
- شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: حبیب تقوایی، علی چراغی، سیدمحمد دلبری، سکینه فتاحی‌زاده، اباذر عباچی، معصومه ملکی و فاطمه یوسف‌نژاد (اعضای شورای برنامه‌ریزی و تألیف)
- آماده سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: عادل اشکبوس (سرگروه تألیف) - محمداکرم بهنیا (ویراستار)
- شناسه افزوده آماده‌سازی: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- نشانی سازمان: احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صفری (مدیر هنری) - خدیجه محمدی (صفحه‌آرا) - فاطمه باقری مهر، سیده فاطمه محسنی، حسین چراغی، حسین قاسم‌پور اقدم، زینت بهشتی شیرازی و حمید ثابت کلاچاهی (امور آماده‌سازی)
- ناشر: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
- چاپخانه: تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
- سال انتشار و نوبت چاپ: وبگاه: www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
- شابک ۵-۳۲۸۰-۹۶۴-۹۷۸: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
- چاپ اول ۱۳۹۷

شابک ۵-۳۲۸۰-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978-964-05-3280-5

جوان‌ها قدر جوانیشان را
بدانند و آن را در علم و
تقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
مملکت ما با اشخاص امین
می‌تواند مستقل باشد.

امام خمینی
«قدس سره الشریف»

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به‌صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

مقدمه

بخش اوّل: زمان‌بندی تدریس و طرح درس	۱
بخش دوم: روش تدریس کتاب	۹
روش تدریس درس اوّل	۱۰
روش تدریس درس دوم	۳۳
روش تدریس درس سوم	۵۹
روش تدریس درس چهارم	۸۱
روش تدریس درس پنجم	۹۸
بخش سوم: امتحانات و بارم‌بندی عربی، زبان قرآن(۳).....	۱۱۳

مقدمه

هدف از تألیف کتاب راهنمای معلم، آگاهی یافتن از برنامه درسی، روش تدریس و ارزشیابی است. برنامه‌ریزان آموزشی و نویسندگان کتاب‌های درسی تلاش می‌کنند تا رویکرد تألیف کتاب نونگاشت و نیز روش‌های تدریس مناسب برنامه درسی را آشکار سازند؛ اما گاهی نتیجه‌های به‌دست آمده از ارزشیابی برنامه‌های درسی، فاصله میان «برنامه قصدشده» و «برنامه اجرا شده» را نشان می‌دهد. یکی از راهکارهای حل مشکل، استفاده از «کتاب راهنمای معلم» است. وابستگی برخی از معلمان به شیوه‌های پیشین و کتابی که سال‌ها آن را تدریس کرده‌اند، موجب می‌شود تا پذیرش کتاب نونگاشت با دشواری روبه‌رو گردد.

برخی هنوز آموزش زبان عربی را تنها صرف انواع فعل، ضمیر، اسم اشاره و مانند اینها می‌پندارند و در پی مهارت‌های زبانی شنیدن، خواندن و سخن گفتن نیستند؛ شایسته و بایسته است تا بیندیشیم که هدف از آموزش عربی در ایران چیست و دانش‌آموز به چه اندازه از دانش زبانی عربی در زندگی نیاز دارد. دانش‌آموز پایه دوازدهم تنها یک زنگ متعارف در طول هفته درس عربی دارد؛ بنابراین، نمی‌توان توقع داشت که آموخته‌های او در بخش قواعد دو برابر دانش‌آموزان سایر رشته‌ها باشد؛ درس عربی درس اختصاصی در رشته ادبیات و علوم انسانی است؛ لذا ساعت بیشتری برای تدریس آن لازم است؛ اما مؤلفان در تعیین ساعت هفتگی درس نقشی نداشته‌اند. پس شیوه منطقی این است که تألیف کتاب با توجه به میزان ساعتی باشد که در اختیار معلم است.

اصول یاددهی – یادگیری در درس عربی پایه دوازدهم به‌گونه‌ای سامان داده می‌شود که:

۱ آموزش زبان عربی به صورت فعال و با مشارکت گروهی دانش‌آموزان اجرا شود؛ مثلاً نقش اصلی را در ترجمه متون و عبارات، دانش‌آموز ایفا می‌کند و معلم نقش راهنما و مدیر آموزشی دارد؛ دبیر می‌تواند برای ترجمه گروهی متن درس اول، نیم ساعت فرصت بدهد؛ سپس در نقش یک مدیر آموزشی، اشکالات دانش‌آموزان را برطرف سازد.

۲ معلم افزون بر ارزشیابی از دانش‌آموزان، نسبت به ارزشیابی از فعالیت‌های خویش مبادرت ورزد. در حقیقت یکی از اهداف اصلی از برگزاری امتحانات همین مطلب است.

۳ آموزش زبان عربی با هدف پرورش مهارت‌های زبانی صورت می‌گیرد. در این میان، نقش ترجمه و فهم عبارات و متون، برجسته‌تر می‌شود. در کتاب عربی، زبان قرآن پایه دوازدهم، هدف آن است که دانش‌آموز درست بخواند و معنای فارسی عبارات عربی را بفهمد. «تعریب» از اهداف نیست؛ با توجه به همین مطلب، بسیاری از پرسش‌های دبیران پاسخ داده می‌شود. وقتی هدف، فهم متن است؛ بسیاری از ظرایف قواعد نیازی به آموزش ندارند.

۴ در شیوه‌های نوین آموزش عربی به مهارت خواندن و شنیدن توجه بیشتر می‌گردد. اصولاً مهارت شفاهی در

هر زبانی از مهم‌ترین اهداف است. وجود کنکور و امتحان هماهنگ نهایی موجب شده است تا این بخش از آموزش زبان آسیب ببیند؛ زیرا دبیر ترجیح می‌دهد بر مهارت حل تمرینات کتبی سرمایه‌گذاری کند و بهتر است قواعد ترجمه که در سال‌های گذشته آموزش داده شده است، تمرین و دوره شود.

۵ سنجش مهارت‌های زبانی بر این مبنا صورت می‌گیرد: روان‌خوانی، ترجمه عبارات از عربی به فارسی، یادگیری عبارات و مصطلحات پر تکرار و مهم زبان عربی برای تقویت مهارت سخن گفتن (به صورت پرسش و پاسخ میان دبیر و دانش‌آموز و یا در میان دانش‌آموزان) در مورد مهارت نوشتن از آنجا که الفبای فارسی و عربی تقریباً یکی است؛ ارجاع به وجوه تمایز و اختلافات املائی کفایت می‌کند. این بخش نیز مظلوم واقع شده است. کمتر دبیری به مسائل املائی توجه دارد؛ مثلاً اینکه کلمه «آیه» در فارسی به دو صورت «آیه» و «آیت» در دو معنای مختلف آمده است؛ «مداوة» و «مُلاَقاة» به صورت «مداوا» و «ملاقات» نوشته شده است؛ حرف ة در مداواة حذف و در ملاقات کشیده شده است.

روخوانی جایگاه ویژه‌ای دارد؛ معلم به ویژه در رشته ادبیات و علوم انسانی باید از توانایی درست‌خوانی و روان‌خوانی برخوردار باشد؛ تا بتواند متناسب با رویکرد اهداف و اصول برنامه، آموزش دهد. این کار تنها از عهده دبیر متخصص برمی‌آید. تلفظ صحیح حروف «ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، و» آموزش داده می‌شود. حرف «ک» در عربی و فارسی نیز تاحدودی فرق دارد. معمولاً حرف «و» فراموش می‌شود. حال آنکه تلفظ فارسی و عربی این حرف نیز فرق دارد. در فارسی معیار، این حرف به صورت V در انگلیسی و در عربی به صورت W تلفظ می‌شود. با توجه به اینکه در نماز خواندن، تلفظ درست مخارج حروف اهمیت دارد؛ لذا دبیر عربی به این بخش توجه دارد. طبیعی است که برخی از دانش‌آموزان نمی‌توانند کلمات را درست تلفظ کنند و این نشانه تنبلی و بی‌مبالاتی آنان نیست. یک دبیر با تجربه به این مطلب توجه لازم را دارد. دانش‌آموزانی هستند که حتی در تلفظ درست زبان فارسی نیز اشکال دارند.

خوب است از الگوها و شیوه‌هایی کارساز برای آموزش ترجمه بهره گرفته شود. گاهی استفاده از زبان فارسی در تفهیم فنون ترجمه، کارآمد است؛ مانند: تطبیق انواع فعل در دو زبان؛ مثلاً گفته شود: «ما فَعَلَ» و «لَمْ يَفْعَلْ» معادل ماضی ساده در فارسی هستند.

نیاز دانش‌آموز کشور عربی به قواعد با نیاز یک دانش‌آموز ایرانی فرق دارد؛ قواعد کاربردی به عنوان اصلی اساسی مورد توجه برنامه‌ریزان، مؤلفان و معلمان قرار می‌گیرد. در یادگیری هر زبانی آموزش قواعد لازم است، توجه به قواعد کاربردی و یافتن شاهد از متن، مورد تأکید است. در کتاب‌های درسی عربی هفتم تا دوازدهم بخشی از قواعد تأکید شده است که در فهم متن بسیار مهم‌اند. برای فهم متن بخشی از قواعد، مهم‌تر و بخشی کم‌اهمیت‌ترند. به همین منظور، مباحث علم صرف در کتاب، بیشتر از علم نحو است و در مطالب صرفی نیز

صرفاً مهم‌ترین بخش‌ها آورده شده‌اند. آنچه دبیر همیشه باید بدان توجّه کند این است که هفته‌ای یک زنگ با دانش‌آموزان درس دارد و در صورتی که یک جلسه به تعطیلی برخورد کند، به مدّت چهارده روز دانش‌آموز را نمی‌بیند؛ لذا در تدریس همواره باید بر مهم‌ترین قواعد تکیه کند. مهم‌ترین بخش قواعد نیز شناخت فعل است. در این باره شایسته و بایسته است که سؤال تعریفی در امتحانات طرح نشود؛ در آموزش عربی طرح چنین سؤالی در امتحان درست نیست: (افعال ناقصه را تعریف کنید). سؤال درست این است که ترجمه این عبارت‌ها خواسته شود: (كان الله حكيماً./ كان الطالب يكتب درسه.) هنگامی که دانش‌آموز بتواند این جمله‌ها را به درستی ترجمه کند، به این معناست که با فعل‌های ناقصه که یکی از آنها «كَانَ» می‌باشد، آشنا شده است. البته می‌توان در تمرینات کلاسی چنین سؤالاتی را پرسید، بی‌آنکه به آن نمره داد.

در امر تدریس به این موارد توجّه می‌کنیم:

۱ از تدریس به صورت سخنرانی در آموزش زبان پرهیزیم؛ زیرا دانش‌آموز باید در یادگیری نقش اصلی را داشته باشد. دیده شده است دبیر ۹۰ دقیقه به زبان فارسی درباره‌ی زبان عربی صحبت می‌کند.

۲ بر روش‌های اکتشافی و پرسش و پاسخ در این بخش تأکید شود؛ آنچه را که دانش‌آموز با راهنمایی معلّم دریابد و خودش بدان پی ببرد، آنگاه تمرین کند، در ذهنش ملکه می‌شود. آموزشی که فراگیر در آن نقش ضعیفی دارد، به نتیجه مطلوب نمی‌رسد.

۳ به آموخته‌های پیشین فراگیران توجّه شود؛ دبیری که از واژگان و قواعد پنج کتاب گذشته بی‌اطلاع است در تدریس با دشواری و کندی مواجه می‌شود.

۴ قواعد عربی به دستور زبان فارسی پیوند بخورد و آموزش آن برای فهم بهتر بومی‌سازی شود؛ برای نمونه، وقتی می‌خواهیم فعل مجهول (كُتِبَ وَ يُكْتَبُ) را آموزش دهیم بدیهی است که نخست باید فعل مجهول فارسی (نوشته شد و نوشته می‌شود) را تفهیم کنیم. یا برای تفهیم معنای «قَدْ أَفْلَحَ» و «كَانُوا يَسْمَعُونَ» ابتدا باید معنای ماضی نقلی و ماضی استمراری را در زبان فارسی توضیح داد.

۵ برخی از قواعد، تأثیر چندانی در دریافت معنا ندارند؛ لذا بخشی از آنها حذف می‌شود؛ مانند: مبحث غیرمنصرف، انواع اعلال و ماقبل اعلال که برای دانش‌آموز ایرانی سودی ندارد و تنها موجب طراحی سؤالات معماگونه می‌شود. قواعد در خدمت فهم عبارات و متون هستند؛ زیرا رویکرد کتاب‌های جدید عربی بر پایه‌ی مهارت‌های چهارگانه‌ی زبانی و متن محور است. به عبارت دیگر، شناخت هدف است نه ساخت؛ لذا طرح سؤالی که بر اساس «ساخت» یا «صَحِّحِ الْأَخْطَاءَ» یا «اعراب‌گذاری» باشد، در روش جدید وجود ندارد؛ بلکه دانش‌آموز با ساختارهای درست و اعراب‌گذاری شده روبه‌رو می‌شود.

فلسفه آموزش عربی در ایران چیست؟

در اصل شانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران این گونه آمده است:

«از آنجا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است؛ این زبان باید پس از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه در همه کلاسها و در همه رشته‌ها تدریس شود».

در «برنامه درسی ملی» در مورد قلمرو حوزه درس عربی چنین آمده است:

«... آشنایی با زبان عربی و مشخصاً مهارت‌های چهارگانه زبانی، یعنی خواندن، گوش کردن، نوشتن و سخن گفتن در این حوزه به میزانی است که دانش‌آموز را در درک معنای آیات قرآن کریم، کلام معصومین (علیهم‌السلام) و متون دینی و فرهنگ اسلامی کمک کند و در تقویت زبان فارسی او مؤثر باشد».

در «برنامه درسی عربی» نیز درباره رویکرد و شیوه نگارش کتاب درسی آموزش زبان عربی چنین آمده است:

۱ رویکرد «پرورش مهارت‌های زبانی برای فهم عبارات و متون اسلامی و کمک به فهم بهتر زبان و ادبیات فارسی» و حاکمیت بخشی درک مطلب، کاربرد واژگان و متن‌محوری به جای قاعده‌محوری.

۲ کاستن از حجم قواعد و چشم‌پوشی از قواعدی که امکان نادیده گرفتن آنها در این فرایند آسیمی به رویکرد فهم عبارت و متن وارد نمی‌سازد؛ در عوض توجه بیشتر به متن و واژگان پرکاربرد و کلیدی.

شایستگی مورد نظر برنامه درسی عربی از دانش‌آموزان

دانش‌آموزان باید بتوانند در پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی، به فهم ساختارها و متونی با گستردگی بیشتر نسبت به سال‌های گذشته دست یابند. دانش‌آموز در طول شش سال متوسطه، با احتساب جمع‌های مکسر نزدیک به دو هزار واژه آموخته است؛ لذا او با استفاده از فرهنگ لغت، می‌تواند قرآن کریم، نهج البلاغه، احادیث، ادعیه و متون ساده عربی را ترجمه کند. همچنین می‌تواند متون فارسی دارای کلمات عربی را درست بفهمد. وی می‌تواند در حد رفع نیازهای ابتدایی به زبان عربی سخن بگوید. شایان ذکر است که مکالمه، هدف اصلی کتاب درسی نیست. دانش‌آموز رشته ادبیات و علوم انسانی در بخش قواعد نسبت به دانش‌آموزان سایر رشته‌ها اطلاعاتی بیشتر دارد؛ بدیهی است با توجه به اینکه از نظر زمانی هیچ فرقی میان دانش‌آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی با رشته‌های ریاضی و فیزیک و علوم تجربی نیست؛ لذا این اطلاعات خیلی بیشتر نمی‌باشد.

به بخشی از رهنمودهای مقام معظم رهبری درباره درس عربی توجه بفرمایید:

... عربی‌ای که ما در حوزه یاد می‌گیریم فلسفه‌ای دارد. فلسفه‌اش این است که ما بتوانیم در تعبیرات عربی دشوار که یک عرب معمولی هم درست نمی‌فهمد مراد را پیدا کنیم؛ یعنی به طور کامل بر قواعد و دستور زبان عربی مسلط شویم؛ لذا مثلاً آن کتابی را که طلبه مغنی‌خوان ما می‌خواند؛ اغلب عربی‌دان‌های خود زبان عربی این معلومات را ندارند. مثلاً فرض کنید نوشته: «لَمَّا» در این معنا استفاده می‌شود. فلان کس گفته در فلان معنا هم استفاده می‌شود؛

به دنبالش استدلال او را ذکر می‌کند؛ این یعنی اجتهاد در زبان عربی؛ این مربوط به طلبه مغنی‌خوان یا سیوطی‌خوان ماست؛ یعنی طلبه سطح پایین ادبیات.

ما باید عربی را آن‌چنان بیاموزانیم که دانش‌آموزان ولو هیچ قاعده‌ای را هم ندانند، اما وقتی متن را می‌خوانند، معنایش را بفهمند و این کاملاً ممکن است.

ما کسانی را داریم که وقتی شما آیه قرآن را می‌خوانید، آنها معنایش را می‌فهمند؛ اما اگر از آنها بپرسید فاعل و مفعول جمله را تعیین کنید؛ اصلاً نمی‌توانند، ولی معنا را می‌فهمند و برای شما ترجمه می‌کنند.

من نمی‌گویم اصلاً قاعده نباشد؛ اما دانش‌آموز چه نیازی به این قواعد دشوار دارد؟!

... به جای همه اینها شما باید کاری کنید که دانش‌آموز متن‌خوانی عربی را یاد بگیرد ...

هیچ احتیاجی نیست که این‌گونه عربی در مدارس ما تدریس شود؛ این یک رشته تخصصی استنباط فقه و اصول از منابع عربی است.

امروزه زبان عربی، زبانی نیست که لازم باشد مردم ما مکالمه با آن را بلد باشند یا نباشند، زبان عربی مثل انگلیسی نیست که زبان رایج دنیا باشد، تا ما ناچار باشیم از لحاظ مکالمه با این زبان آشنا بشویم.

عربی را ممکن است افراد با سه هدف یاد بگیرند:

یکی اینکه مکالمه عربی را یاد بگیرند ... هدف دیگر، فراگیری قواعد زبان عربی است ... این هم به نظر من نمی‌تواند مقصود از تعلیم عربی در آموزش و پرورش باشد ... هدف سوم هم که مال عامه مردم است و آن فراگیری عربی به قصد فهمیدن متون عربی رایج یعنی قرآن، حدیث، نهج‌البلاغه، دعا، دعای کمیل، دعای ندبه، دعای ابوحمزه ثمالی و صحیفه سجاده است. همه مردم باید عربی را با این قصد یاد بگیرند.

بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار مدیران و جمعی از کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش. ۱۳۷۹/۱۰/۲۷

مهم‌ترین تأکیدات درباره شیوه تدریس و ارزشیابی کتاب

(رعایت این تأکیدات در کنکور، مسابقات علمی، امتحان نوبت اول و دوم و کتاب‌های کمک آموزشی الزامی است. این نوشته به منزله ابلاغ رسمی است.)

❶ دانش‌آموز پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی در طول پنج سال گذشته با این ساختارها آشنا شده است:

✓ فعل‌های ماضی، مضارع، امر، نهی، نفی، مستقبل، معادل ماضی استمراری، معادل ماضی بعید (هرچند دانش‌آموز در کتاب با فعل‌های غیرصحیح و سالم مانند وَصَلَ، کَانَ و نَهَى نیز مواجه شده است، ولی وجوه صرفی آن از اهداف قواعد کتاب درسی نیست. اگر در آزمون‌ها از فعل‌های معتل استفاده شود به شرط اینکه تغییراتش

پیچیده نباشد، اشکالی ندارد.) و ترجمه فعل‌هایی که حروف «أَنْ، لَنْ، كَيْ، حَتَّى» و «لَمْ، لَ، لا» بر آنها وارد شده است، بدون ذکر اعراب اصلی و فرعی و در حد شناخت آنها و دانستن معنایشان. (نام این حروف و فعل آنها در کتاب ذکر نشده است.) این بخش از قواعد، مهم‌ترین مطلبی است که دانش‌آموز آموخته است و در کلاس درس پایه دوازدهم بایست تکرار و بازآموزی شود. تنها در زبان عربی نیست که یادگیری فعل بسیار اهمیت دارد، در سایر زبان‌ها نیز همین‌گونه است.

✓ ترکیب اضافی و وصفی برای ترجمه صفت مؤخر در جمله؛ مانند: «أَخَوْتُ الصَّغِيرُ مُؤَدَّبٌ».

✓ اسم اشاره (هذا، هذه، هذان، هاتان، هؤلاء، ذلك، تلك، أولئك) کلمات پرسشی (هَلْ، أَ، أَيْنَ، مَتَى، كَيْفَ، لِمَاذَا، بِمَاذَا، مِنْ أَيْنَ، أَيَّ، مَنْ، مَن هُوَ، مَن هِيَ، مَا، كَمْ) وزن و ریشه کلمات، نون وقایه.

✓ عددهای اصلی «یک تا صد» و عددهای ترتیبی «یکم تا بیستم» آموزش داده شده و به برخی ویژگی‌های معدود نیز اشاره شده است؛ مانند جمع و مضاف‌الیه بودن معدود سه تا ده؛ مفرد بودن معدود یازده تا نود و نه. در معرفی عدد معطوف، ویژگی و اعراب معدود آن مد نظر نیست؛ مثلاً این موارد هدف نیست:

ثَلَاثَةُ عَشَرَ رَجُلًا و ثلاث عشرة امرأة (تطابق جزء دوم)؛ مفرد و مجرور بودن معدود بعد از مئة و ألف؛ مانند: مئة رجل و ألف شهر؛ سنة ألف و ثلاثمئة و سبع و تسعون و عام ألف و ثلاثمئة و سبعة و تسعون (که کلمه سبع و سبعة در برخورد با عام و سنة تغییر می‌کنند.) عددی مانند مئة مجله و مجله (۱۰۱ مجله). اَلْعَدَدُ الْحَادِي وَالْعِشْرُونَ بَعْدَ الْمِئَةِ (شماره صد و بیست و یکم)

نه تنها در مبحث عدد، بلکه در تمامی مباحث کتاب همیشه این موضوع را در نظر داشته باشیم که تعریب از اهداف کتاب نیست؛ همین موضوع بسیاری از ابهامات دبیر را برطرف می‌کند و موجب می‌شود که از تدریس بسیاری نکات منصرف شود.

✓ تشخیص نقش دستوری کلمه یا محل اعرابی در اسم‌های ظاهر و تشخیص اعراب اسم‌های معرب جزء اهداف است. (فاعل، مفعول، مبتدا، خبر، صفت، مضاف‌الیه، مجرور به حرف جر، اسم و خبر افعال ناقصه و نایب فاعل در حالت اسم ظاهر.) طبیعی است که محل اعرابی در حد کلماتی است که در کتاب زیر آنها خط کشیده شده است؛ در غیر این صورت، اگر دبیری بخواهد فراتر از کتاب، تدریس کند، به جایی خواهد رسید که به شدت دچار کمبود وقت خواهد شد و دانش‌آموز نیز آشفته و سرگردان می‌شود.

✓ تشخیص و ترجمه فعل مجهول در جمله.

✓ تشخیص معرب و مبنی در حد آموخته‌های کتاب (نه در حالت پیشرفته). باید دقت کنیم که مبحث معرب و مبنی در حد آموخته‌های دانش‌آموز در پایه دهم مطرح شود نه بیشتر.

✓ تشخیص اسم فاعل، اسم مفعول، اسم مکان، اسم تفضیل، اسم مبالغه.

در کتاب درسی صفت مشبّهه، اسم زمان و اسم آلت آموزش داده نشده، همچنین اصطلاح جامد در برابر مشتق نیز، تدریس نشده است؛ پس تشخیص اسم جامد از مشتق در سؤالات طرح نمی‌شود. همچنین اسم مکان از ثلاثی مزید مانند مجتمع از اهداف کتاب نبوده است. ترجمه اسم فاعل، اسم مفعول، اسم مکان، اسم تفضیل، اسم مبالغه از اهداف کتاب می‌باشد.

✓ در کتاب رشته ادبیات و علوم انسانی تشخیص نوع و صیغه فعل از اهداف آموزشی است؛ اما لازم است بدانیم که صیغه فعل به صورت (جمع مذکر مخاطب) آموزش داده شده است، نه به صورت (للمُخاطَبین). دانش آموز شناسه «تُم» را در «فَعَلْتُمْ» می‌شناسد و این فعل‌ها را به دنبال آن درست ترجمه می‌کند: خَرَجْتُمْ، تَخَرَّجْتُمْ، أَخْرَجْتُمْ، اسْتَخْرَجْتُمْ. آموزش معانی ابواب ثلاثی مزید هدف نیست؛ لذا اگر دبیری به معانی غالب باب‌ها اشاره کند لازم است به دانش آموز بگوید این معانی کلیت ندارد.

✓ اسلوب شرط و ادوات آن (بدون توجه به اعراب اصلی و فرعی جزم). دبیر می‌تواند اشاره کند که در فعل چه تغییراتی پیش آمده است؛ اما در امتحان از تغییرات، سؤالی طرح نمی‌شود.

✓ شناخت دو نوع معرفه (معرف به ال و عَلم) و ترجمه جمله بعد از نکره. سایر انواع معارف در کتاب ذکر نشده است؛ زیرا در فهم متن، کمتر تأثیر دارند؛ مثلاً اینکه دانش آموز نداند «الَّذِي» یا «هَذَا» معرفه است، تأثیری در ترجمه برایش ندارد. یا دانش آموز در دوره اول متوسطه صدها ترکیب اضافی را مشاهده می‌کند و به راحتی ترجمه می‌کند، در حالی که نمی‌داند در این ترکیب‌ها جزء نخست معرفه به اضافه است و مشکلی در فهم متن برایش ایجاد نشده است؛ مثلاً در اولین صفحه کتاب هفتم، این ترکیب‌ها آمده است: قِيمَةُ الْعِلْمِ، حَسَنُ السَّوَالِ، نَصْفُ الْعِلْمِ، مَجَالِسَةُ الْعُلَمَاءِ، طَلَبُ الْعِلْمِ، آفَةُ الْعِلْمِ. این شش ترکیب را دانش آموزی ترجمه می‌کند که تازه از دبستان وارد متوسطه شده است و هیچ مشکلی نیز مواجه نشده است. چنین ترکیب‌هایی در کتاب‌های سه سال اول متوسطه فراوان است. پس اینکه در کتاب متوسطه دوم فقط دو نوع معرفه آموزش داده شده است بر یک مبنای علمی قرار دارد.

۲ کتاب عربی زبان قرآن پایه دوازدهم در پنج درس تنظیم شده است. هر درس را می‌توان در چهار جلسه آموزشی تدریس و ارزشیابی کرد. اگر دبیری بر اساس روش تدریس و ارزشیابی صحیح تدریس کند وقت اضافه نخواهد آورد؛ اما دبیری که به دانش آموز بگوید متن را خودتان ترجمه کنید و تمرینات نیز بر عهده دانش آموز است و تنها به تدریس قواعد کفایت کند قطعاً نه تنها وقت اضافه خواهد آورد، بلکه در امر تدریس شکست خواهد خورد و موجبات بیزاری دانش آموز از درس را خدای ناکرده فراهم خواهد آورد.

۳ نیازی به ارائه جزوه مکمل قواعد به دانش آموز نیست. هرچه لازم بوده در کتاب آمده است. قواعد کتاب به صورت خودآموز نوشته شده است. از دانش آموزی بخواهید با صدای رسا بخشِ اعْلَمُوا را در کلاس بخواند. آنگاه

هر جا لازم شد در هنگام خواندن، سؤالاتی را از دیگران بپرسیم. تعداد کمی از دانش‌آموزان جذب رشته زبان و ادبیات عربی یا مترجمی عربی خواهند شد. آن عده چهار سال در دانشگاه فرصت دارند و این وظیفه دانشگاه است که دانشجوی این رشته را توانمند سازد و واحدهای درسی و سرفصل‌هایش را اصلاح کند.

۴ تعریب، تشکیل (حرکت‌گذاری) و اِعراب‌گذاری از اهداف کتاب درسی نیست. امسال و در طول پنج سال گذشته در این مورد، هیچ تمرین و آموزشی وجود نداشته است. تمام کتاب درسی کاملاً اعراب‌گذاری شده است، تا دانش‌آموز دچار مشکل قرائت نشود. شایسته است طراحان آزمون، متون و عبارات امتحانی را کاملاً حرکت‌گذاری کنند. دانش‌آموز نیازی به مهارت تشکیل ندارد. قرآن، احادیث، ادعیه و زیارت‌نامه‌ها حرکت‌گذاری شده‌اند و دانش‌آموز با یک متن عربی حرکت‌گذاری شده روبه‌روست. او نیازی به مکاتبات اداری نیز ندارد. یک دانش‌آموز ایرانی با متون دارای حرکات مواجه می‌شود. همین متن را باید بخواند و ترجمه کند.

۵ تحلیل صرفی در چارچوب آموخته‌های دانش‌آموز است.

چنین قواعدی در کتاب تدریس نشده است:

نوع بناء، نوع ضمیر، اسم موصول، جامد و مشتق، صفت مشبّهه، اسم زمان، اسم آلت، غیر منصرف و... بنابراین، شایسته است به این مورد در طراحی سؤالات امتحانی و کنکور توجه شود. طرح سؤال از بخش تحلیل صرفی باید حتماً به صورت دو گزینه‌ای باشد؛ مثلاً طرح چنین سؤالی قطعاً نادرست و خلاف اهداف آموزشی کتاب است:

تحلیل صرفی کلمات این جمله را بنویسید: «يُستخرج الْعَمَالُ النَّفْطَ مِنْ باطنِ الْأَرْضِ».

۶ تبدیل «مذکر به مؤنث» یا «مخاطب به غیرمخاطب» یا «جمع به غیرجمع» و بالعکس و موارد مشابه و نیز ساختن هرگونه جمله از اهداف کتاب نیست. نه اینکه این مهارت خوب نیست؛ بلکه این مهارت، مطابق اهداف کتاب نیست. برای دانشجوی رشته عربی بسیار خوب است.

۷ معنای کلمات در هر آزمونی در جمله خواسته می‌شود. در چند تمرین کتاب معنای کلمه بیرون از جمله خواسته شده است؛ اما شیوه طرح آن همراه با یک نمونه جهت تسهیل آموزش و ارزشیابی است. کلمات بسیاری هستند که تنها در جمله معنایشان آشکار می‌شود؛ مانند: عین (چشم، چشمه) و حدیث (سخن، نو)

۸ روخوانی‌های دانش‌آموز و فعالیت‌های او در بخش شفاهی در طول سال نمره شفاهی دانش‌آموز را در نمره میان نوبت تشکیل می‌دهد. طبیعی است که دیر فرصت نمی‌کند در یک روز از همه دانش‌آموزان امتحان شفاهی بگیرد. بنابراین، در همان آغاز سال تحصیلی این تذکر به دانش‌آموز لازم است که هرچه در طول سال می‌خواند بخشی از نمره شفاهی اوست.

۹ در کتاب درسی، جای کافی برای نوشتن ترجمه و حل تمرین در نظر گرفته شده است تا به دفتر تمرین نیازی نداشته باشد. توجه داشته باشیم که بسیاری از تمرینات به گونه‌ای هستند که اگر قرار باشد دانش‌آموز

در دفتری جداگانه آنها را بنویسد آزاددهنده است. صفحه‌آرایی کتاب به گونه‌ای تنظیم شده است که مشکلی برای نوشتن پیش نیاید. متن درس تنها بخشی از کتاب است که جا برای نوشتن ندارد؛ لذا با چسباندن یک برگه به راحتی می‌توان مشکل را حل کرد.

۱۰. تدریس مبحث حرکت عین‌الفعل در ثلاثی مجرد، اختیاری است و بستگی به زمان کلاس و نظر دبیر دارد؛ بنابراین در آزمون‌های نهایی و مسابقات علمی به ویژه در کنکور از آن سؤال طرح نخواهد شد. از همکاران گرامی خواستاریم تا با رویکرد دفتر تألیف کتاب‌های درسی همگام شوند؛ کتاب‌های درسی «عربی، زبان قرآن» مجموعه‌ای یکپارچه‌اند و آموزش برخلاف اهداف درسی به روند آموزش آسیب می‌زند. آگاهی از نظریات شما موجب خرسندی ما می‌شود؛ می‌توانید از طریق وبگاه گروه عربی پیغام بگذارید. نشانی وبگاه گروه عربی: www.arabic_dept.talif.sch.ir